

Kása Bálint¹

A líbiai erőviszonyok alakulása és az aktívan érdekelt külső szereplők kilátásai

Az az egyes társadalmi rétegekben évtizedekre visszanyúló feszültség, amely az arab tavasz idején tört felszínre és a konfliktus dinamikájának legfontosabb elemét szolgáltatta, a mai napig lezáratlan polgárháborús helyzethez vezetett Líbiában. Ehhez a kezdeti éveket követően egy széles körű külső szerepvállalások is járultak. Utóbbiak mértéke és természete között markáns különbségek fedezhetők fel. A jelenkorban oly elterjedt proxyelemekkel rendelkező összecsapások számos komparatív előnyüknek köszönhetően közvetlenül és lényegesen befolyásolják a MENA-régió legsúlyosabb konfliktusait. Több tanulmány született arról, hogyan képesek külső szereplők pénzügyi, politikai, diplomáciai, katonai vagy hírszerzési arzenáljukat felhasználni rejtett agendájuk megsegítésére, hírnevük lényegi megsértése nélkül. Ugyanakkor ma már egyre kevesebben vitatják az ezen stratégiák jelenléte és a harcok elhúzódása közötti kapcsolatot. A szemben álló helyi aktorok hozzáférése a külső erőforrásokhoz ugyanis jelentősen csökkentette a kompromisszumkészséget, egyben rációlt a proxy és patrónus kapcsolatának klasszikus értelmezésére. Líbia évek óta egy ilyen színtér, ahol a megannyi vitatható külső hozzájárulás a küzdelmekhez csak tovább komplikálta az amúgy is bonyolult társadalmi ellentéteket. Igaz ez még akkor is, ha megállapíthatjuk, hogy Líbiában nem minden külső szereplő használ proxyeszközöket. Ezzel együtt az elmúlt egy év során történtek a status quót jelentősen befolyásoló események, amelyek tükrében érdemes felülvizsgálni a líbiai polgárháborúban közreműködő külső szerepvállalásokat. A mostani elemzés hat olyan külső szereplővel foglalkozik, akik/amelyek az utóbbi időszakban aktív részesei voltak események alakulásának. A cikk fő témaköre az elmúlt egy év eseményeinek kiértékelése, azokból következtetések levonása. Mindennek célja pedig az előttünk álló kritikus hónapok kimenetelének felbecsülése.

Kulcsszavak: proxyháború, Líbia, külső beavatkozás, egységkormány

Development of the Balance of Power in Libya and Prospects of Actively Interested Foreign Actors

Underlying tension within layers of society that can be traced back to decades and which came onto the surface providing the essential element for the dynamic of conflict has led to an up-to-date unresolved environment of civil war in Libya, which after the initial years was accompanied by a wide scale of external contribution. The magnitude and nature of these may be exceedingly different. Conflicts carrying proxy attributes in current times are not only well-spread but convey multiple comparative advantages enabling them to influence the most critical conflicts of the MENA region directly and measurably. Numerous studies have been drawn on foreign actors' ability to utilise their financial, political, diplomatic, military or

¹ Kása Bálint a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola doktorjelöltje. E-mail: balint.kasa@outlook.com

intelligence arsenals in order to facilitate their hidden agendas without ever harming their own reputation in a significant manner. Moreover, less and less experts question today the connection between the presence of such strategies and the endurance of conflicts themselves. Precisely, opposing domestic actors' access to external resources significantly reduced their will to compromise, while they have also refuted classic comprehensions on the relationship among masters and pawns. For years, Libya has been such a stage where countless debatable external contributions only further complicated the by then strained-enough societal oppositions. The fact that not every external actor utilises proxy tools does not alter the accuracy on that either. Still, last year's accommodated events meaningfully altered the status quo, thus necessitating external participation in the Libyan civil war. This study examines six external actors that have actively participated in recent developments. However, its main goal is to analyse the preceding year's events and to draw due conclusions. The purpose behind is to assess the outcome of the critical months ahead.

Keywords: proxy war, Libya, foreign intervention, government of national unity

Bevezetés

Immáron egy évtized telt el az arab tavasz kezdete és Muammár Kaddáfi eltávolítása² óta, de az országban dúló polgárháború egy végeláthatatlan útvesztőbe vezetett, ahol az eredendően társadalmi feszültségeken nyugvó konfliktuson³ idővel a külső szereplők hatalmi játszmája uralkodott el. Az észak-afrikai ország, amely mindösszesen 6,5 millió fős népességgel, ámde hatalmas nyersanyagkészletekkel és földrajzilag fontos elhelyezkedéssel rendelkezik,⁴ több regionális és nemzetközi szereplő érdeklődésének tárgyát képezte. Noha nemzetközi mediátori közbenjárás segítségével hosszú évek megosztott kormányzása után 2021 márciusában egy újabb átmeneti egységkormány vette át a hatalmat, a külső katonai erők kivonása az erre adott három hónapos határidő során csak részben valósult meg.

Khalífa Haftar tábornok egyértelműen az elmúlt egy év legnagyobb vesztese, hiszen nemcsak kiszorult Tripoli térségéből, de számottevő belső és külső támogatást, valamint presztízst is veszített, aminek következtében az eredendően is külső erők által felépített hatalma még inkább függővé vált patrónusaitól. A 2021. februári választások eredményeként Mohammad al-Menfi, egy keleti diplomata lett az Elnöki Tanács vezetője, míg a befolyásos miszráta üzletember, Abdul Hamid Dbeibah került az átmeneti kormány miniszterelnöki székébe. Ugyanakkor a korábbi tapasztalatok birtokában sokan kétségbe vonják az átmeneti kormány sikerességének – s végső soron a 2021. december 24-én tervezendő új választás keretében hatalomra jutó kormány konszolidációjának – esélyét a külső szerepvállalók érdekellentétei okán. Ám nem zárható ki az az eshetőség sem, hogy a közelmúltban megszilárdulni látszó erővonalak valamelyest minden érintett számára kedvező hatásúak lesznek.

² Harkai István: *Líbia – a beavatkozás dilemmái egy bukott államban*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 123–137.

³ Marsai Viktor: *A líbiai válság elmúlt két és fél éve Európa szemszögéből*. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 3. 82–104.

⁴ Besenyő János – Marsai Viktor: *Országismertető: Líbia*. Veszprém, OOK-Press, 2012.

A tanulmány a következőkben a külső beavatkozás három típusát állítja párhuzamba az azokat előidéző ambíciók mentén. Elsőként sor kerül majd a Törökország és Oroszország regionális befolyásának növelését célzó katonai beavatkozások értékelésére, amit Franciaország és Olaszország energiapiaci és migrációs nyomástól vezérelt, ma már lényegesen nagyobb szinkronban álló szerepvállalásának elemzése követ. Harmadikként pedig az ideológiai érdekek által motivált Egyesült Arab Emírségek és Egyiptom összehasonlítása áll a fókuszban. A 2020-as év előtti eseményeket csak a kontextust megkívánó mértékben említjük a megfogalmazott célok szerint.

A földközi-tengeri befolyás és a szénhidrogén-koncessziók kérdése

Törökország jó kapcsolatokat ápolt Kaddáfival és 2011-ben kezdetben ellenezte a líbiai katonai beavatkozást, mivel az akkori vezetéshez köthető erős politikai és kereskedelmi érdekei voltak. Ezzel együtt amerikai ráhatásra végül is csatlakoztak a NATO-művelethez. Noha a mai „Líbia-egyenletben” meghatározó tényezőnek számít Ankara, sokáig nem volt ez így. A fordulópontot 2019. november 27-e jelentette, amikor a Tripoli kormánnyal (*Government of National Accord*, magyarul egységkormány) közösen aláírták azt a földközi-tengeri joghatósági megállapodást, amelynek értelmében létrejött egy 16 tengeri mérföld nagyságú korridor Törökország és Líbia között, s ez természetesen érintette az országok kizárólagos gazdasági övezeteit.⁵ A nemzetközi jogi szempontból sokak által mind a mai napig erősen vitatott szerződés tető alá hozására már egy évvel korábban kísérletet tett Ankara, azonban a GNA akkoriban még nem mutatott hajlandóságot az ilyenmű együttműködésre. Ennek megváltozásához aztán a Haftar és szövetségesei által indított, s a szerződés aláírásakor már nyolc hónapja tartó Tripoli elleni ostrom vezetett.

A török fél – kihasználva a helyzet kínálta lehetőségeket – gyorsan lépett, s 2020 januárjának elején már megalkotta a török fegyveres erők líbiai beavatkozásának jogi alapjait, ami megteremtette a lehetőséget Haftar brigádjainak visszaszorítására. Az ezt követő hónapok egyre növekvő török katonai jelenléte közvetlenül járult hozzá a sikerekhez, végül 2020 nyarán meg is tört az ostrom. Noha a Tripolit érintő közvetlen veszély elhárulni látszott, a kommunikáció arra enged következtetni,⁶ hogy a katonai jelenlét⁷ lényeges csökkentése nem áll a török fél szándékában. Az elmúlt hónapok során ezzel összhangban török katonai légibázis létesült az ország területén,⁸ és számos együttműködési szerződés született helyi intézményekkel.⁹

⁵ Tom Allinson – Mahmoud Hussein: *Turkey-Libya maritime deal triggers Mediterranean tensions*. [online], 2019. 11. 29. Forrás: dw.com [2021. 04. 30.]

⁶ The Arab Weekly: *With senior officials streaming into Libya, Turkey signals it is there to stay*. [online], 2021. 05. 04. Forrás: thearabweekly.com [2021. 10. 17.]

⁷ Ez több ezer főből álló, főleg szír zsoldosok alkotta erőt, valamint néhány száz fős török szárazföldi reguláris erőt foglal magában.

⁸ Dorian Jones: *Turkey under fire over military presence in Libya*. [online], 2021. 05. 25. Forrás: voanews.com [2021. 10. 17.]

⁹ Daily Sabah: *Turkey at forefront as massive reconstruction projects await in Libya*. [online], 2021. 08. 15. Forrás: daily-sabah.com [2021. 12. 17.]

Kulcsfontosságú megemlíteni a tengeri joghatósági szerződés nyomán elinduló földgázkutatókat, amelyek relevanciái közé sorolandók a török nemzeti büszkeség, presztízs, valamint a szuverenitás egyidejű növelése. Gyakorlati szempontból ezeknél fontosabb azonban az energiakereskedelmi status quóra gyakorolt hatás, mivel Ankarának így lehetősége nyílt ellensúlyozni a Kairó által vezetett informális szövetséget (Görögországgal, a Ciprusi Köztársasággal, Izraellel és Jordániával kiegészülve), és a remélt kapacitásnövelés mellett egy, az eddiginél jelentősebb tranzitszereplővé válni. Ennek a jelentősége az elmúlt másfél évtized tendenciáiban keresendő, amikor is Ankara riválisainak pozíciói erősödtek a térségben. A Tripolival kötött paktum több szempontból is pontos helyzetfelismerésként és jó stratégiaként értelmezhető. Először is, noha ez volt a nemzetközileg elismert kormány, senki nem támogatta arányos és kézzelfogható módon, így Törökország kedvező alkupozícióból érkezhett. Másodszor, így lehetőség nyílt a közvetlen regionális riválisok ellensúlyozására, a hatalmi egyensúly kedvező befolyásolására. Harmadsorban pedig feltárult számos befektetési lehetőség, amelyek közül néhány megvalósítása már folyamatban van.¹⁰

Ankara riválisai közül többen (Egyiptom, Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek) a Muszlim Testvériség mellett való kiállást, illetve a politikai iszlámhoz való viszonyt¹¹ nevezik meg a jelentős líbiai szerepvállalás mögött húzódó érdekekkel kapcsolatban, azonban ezek az érvelések pontatlannak tűnnek. Az előbbieken ismertetett szempontok, valamint Recep Tayyip Erdoğan török elnök retorikája is arra engednek következtetni, hogy egy alapjaiban véve ultranacionalista értékrend által uralt törekvésről beszélhetünk. Ebben az átmeneti kormány színrelépése sem hozott változást, mivel Ankara jól látható módon folytatja a Szarrádzs-kormánnyal kezdett közeli viszonyt az immáron Dbeibah miniszterelnök által vezetett kormány irányában is.¹² Ez nemcsak a török csapatok és katonai bázisok maradását, valamint a kiképzések folytatását jelenti, hanem például a Covid-19-világjárvány elleni védekezéshez nyújtott segítséget és más, az újjáépítéshez nélkülözhetetlen projektekhez való hozzájárulást is. Ezzel együtt sejthető, hogy a valós érdekek nem korlátozhatók Líbia és a Földközi-tenger keleti térségére, a Száhel-övezet és más afrikai területek is jelentősek Törökország számára.¹³

Az elmúlt években sokan félreértelmezték Oroszország és Haftar kapcsolatát, és téves következtetéseket vontak le a proxykapcsolat ilyen vagy olyan nemű egyenlőtlenségét illetően. A tábornok támogatásának kezdete legalább 2015-re datálható. Jól megfigyelhető az innentől tapasztalt egybeesés Haftar befolyásának növekedését illetően, s noha a teljes ezt követő időszakot vizsgálva nem Moszkva biztosította a legszámottevőbb segítséget a katonai műveletek sikerességéhez, mégis az orosz fél felől érkező közvetett és közvetlen támogatás jelentette az áttörések kulcsát. Mert habár nem orosz drónok és bombázók hajtották végre a legtöbb hadműveletet, az állami kézben lévő Goznak vállalat éveken

¹⁰ Ayse Betül Bal: *Turkey's ENKA, Siemens to build 2 power plants in Libya*. [online], 2021. 01. 07. Forrás: dailysabah.com [2021. 04. 27.]

¹¹ Jalel Harchaoui: *Why Turkey intervened in Libya*. [online], 2020. 12. 07. Forrás: fpri.org [2021. 04. 27.]

¹² Susan Fraser: *Turkey, Libya recommit to contested maritime borders deal*. [online], 2021. 04. 12. Forrás: apnews.com [2021. 04. 27.]

¹³ Harchaoui (2020) i. m.

keresztül nyomtatta a líbiai dinárt¹⁴ – a Nemzeti Bank beleegyezése nélkül és jelentősen hozzájárulva a valuta elértéktelenedéséhez –, amelyet Haftar zsoldosainak kifizetésére használtak fel.

Meg lehet említeni még a katonai utánpótlást, illetve a kiképzések szerepét, azonban Oroszország Líbia-stratégiájának legfontosabb eleme a katonai magánvállalatokon¹⁵ nyugszik. Közülük is a legfontosabb szereplő a Kremlhez több szálon köthető Wagner Csoport, amely számottevően segítette Haftar előretörését,¹⁶ ugyanakkor közvetve előidézte a fent említett hangsúlyosabb török színre lépést. A gyenge intézmények és az országban uralkodó körülmények egyaránt ideálissá tették a csoport számára, hogy az orosz befolyás növelésére alkalmas szerepet töltsön be. Az elmúlt év során fokozatosan kerültek a Haftar-párti milíciák, illetve az Egyesült Arab Emírátságok légierije által kontrollált légi támaszpontok a Wagner ellenőrzése alá, s itt mindannyiszor légvédelmi rendszerek kiépítésére, valamint hadiellátmányok és zsoldosok beáramlására került sor.¹⁷

Az orosz fél Haftarhoz kapcsolódó bizalmát, illetve elvárásait jól mutatta a Tripoli ostromához nyújtott támogatás, amely jóval később érkezett meg a város déli részén zajló harcokhoz. Ugyanakkor a Tripoliból való visszahúzás lehetővé tette a török érdekszférán kívül eső területek felett gyakorolt orosz befolyás megerősítését, így a Wagner Csoport jelentős tényező maradt Kelet- és Dél-Líbiában. Ennek részeként jelentős mennyiségű aknát telepítettek, és elkezdték a kulcsfontosságú területek körül koncentráltan felépíteni a védelmi infrastruktúrát.¹⁸ Mindez azt sugallja, hogy Oroszországnak nem áll érdekében feladni széles körű ambícióit. Ezek közé sorolandó a befolyás tartós növelése,¹⁹ további szénhidrogén-ágazatbéli koncessziók elnyerése²⁰ és a Tripolival való együttműködés lehetősége.

Nem állítható az, hogy a mostani helyzet ideális volna Moszkvának, ezzel együtt látszik, hogy a befolyási övezetek szilárdabb kirajzolódását követően Oroszország aktív jelenlétet tud fenntartani, és ez mindenképpen segítheti a térségbéli ambíciói elérésében. Az idő egyelőre Moszkvának dolgozik, mivel alacsony befektetéssel, illetve számottevő veszteség nélkül képes jelentős eredményeket felmutatni, míg Törökország gazdasági és pénzügyi nehézségei ellenére²¹ folytat egy kétségtelenül sikeres, ámde hosszú távon

¹⁴ Patrick Wintour: *Battle of the banknotes as rival currencies are set to be issued in Libya*. [online], 2016. 05. 20. Forrás: theguardian.com [2021. 04. 27.]

¹⁵ Oroszország az elmúlt évtized során jelentős tapasztalatra tett szert e tekintetben, hiszen a kormányzathoz közvetlenül nem köthető alakulatok avatkoztak be Szíriában, a Közép-afrikai Köztársaságban és még a Krím-félszigeten is. A gyakorlati tapasztalat mellett nem elhanyagolandó a jogi oldalról gyakorta alkalmazott tagadhatóság sem.

¹⁶ Dylan Yachshen: *Russia now has a position in Libya. What next?* [online], 2020. 11. 23. Forrás: fpri.org [2021. 04. 27.]

¹⁷ Nick Paton Walsh: *Foreign fighters were meant to leave Libya this week. A huge trench being dug by Russian-backed mercenaries indicates they plan to stay*. [online], 2021. 01. 22. Forrás: cnn.com [2021. 04. 30.]

¹⁸ Paul Iddon: *How purported Russian air defence deployment could solidify Libya stalemate*. [online], 2020. 08. 07. Forrás: forbes.com [2021. 04. 27.]

¹⁹ Akár egy hadikikötővel is, erről volt már szó korábban, illetve rövid ideig létezett ilyen Bengáziban.

²⁰ A jelenleg kontrollált területeken van a lelőhelyek nagy része. Ezeket koncentrált védelem övezi, valamint a Kreml ügyesen használja ki Haftar nehéz helyzetét, az „olajkártyát” az alku részévé téve. Nem elhanyagolható ezeken kívül az sem, hogy mekkora befolyásnövekedéshez vezetne ez az Oroszország – Európai Unió relációjában.

²¹ Michael Tanchum: *Turkey's unwinnable three-front: COVID-19, Syria, and Libya?* [online], 2020. 04. 16. Forrás: turkishpolicy.com [2021. 04. 30.]

fenntarthatatlan műveletet.²² Ezzel együtt, ahogyan a fentiekből is látható, ez nem egy nullaösszegű játék. Sokféleképpen alakulhat még a decemberi választás, és persze addig is lesznek még váratlan fejlemények, azonban nehéz lenne elképzelni, hogy Oroszország egy éven belül „vesztesként” távozzon Líbiából.²³

Közeledő európai álláspontok

Franciaország mai líbiai befolyását és eszköztárát jelentős mértékben befolyásolják az elmúlt évek elhibázott stratégiájából fakadó korlátozások. Párizs éveken keresztül segítette²⁴ Haftar, különböző burkolt, de kézzelfogható eszközökkel támogatta műveleteit,²⁵ szemmet hunyt a humanitárius katasztrófák felett, és nagyban járult hozzá Haftar szerepének felértékelődéséhez.²⁶ Nem meglepő módon a török szerepvállalás kedvezőtlenül hatott saját stratégiájára. Ez egyben kihatással volt az ország jövőjére gyakorolt befolyására is, amelynek sikertelensége legutóbb a miniszterelnök és az Elnöki Tanács vezetőjének kijelölésében mutatkozott meg.²⁷ Emmanuel Macron elnök mindenképpen egy olyan átmeneti kormányt szeretett volna, amely hajlandóságot mutat a török tengeri joghatósági szerződés felülvizsgálatára. Azonban az elmúlt egy év eseményei jelentős mértékben változtatták meg az erőviszonyokat, aminek következtében ez a cél egyelőre elbukott.

A jelenlegi egységkormány felállítását illetően egyébként Párizs sokáig kívárt, egyfajta passzív szkepticizmussal követve az események alakulását. Ez is hozzájárult a további marginalizálódáshoz. Mindazonáltal Franciaország az elmúlt hetekben számos szimbolikus lépéssel jelentkezett, és a nyilvánosság számára jól érzékelhető aktív mediátori szerepkörben tűnt fel újra a líbiai színtéren. Macron elnök az országban hét év után újranyitott nagykövetséghez fűződően hangsúlyozta az adósságot, amellyel Líbiának és a líbiai embereknek tartoznak, emellett kiemelte a külföldi zsoldosok mihamarabbi távozásának fontosságát, ám ez kissé álszent fényben tüntette fel, éppen az előbb említett korábbi cselekedetek miatt. Természetesen Franciaország helyre kívánja állítani befolyását, azonban a jelenlegi környezetben ez nem lesz egyszerű. Mindemellett a többi külső szereplőhöz hasonló érdekek fűzik a jövőbeni vezetéssel ápoltnak jó kapcsolathoz, hisz ugyancsak részt akar vállalni az infrastruktúra rekonstrukciójából és energiaipari érdekeltségei vannak a Total vállalat révén.²⁸ Ugyanakkor nem elhanyagolható, hogy egy rendezetlen Dél-Líbia

²² Rauf Mammadov – Kathryn Petersen: *Turkey, the Gulf, and Libya: The economic impact of a growing geopolitical divide*. [online], 2020. 06. 17. Forrás: mei.edu [2021. 04. 30.]

²³ Az orosz–török szembenállást a szélesebb nemzetközi ambíciók környezetében célszerű értelmezni, hiszen a két fél Szíriában és a hegyi-karabahi konfliktusban is egymás riválisa. Ennek tükrében pedig a líbiai eset szintén ebbe, a geostratégiai érdekellentéteken nyugvó mintába illeszkedik.

²⁴ Az okok között felsorolható a különböző szélsőséges csoportok előretörésének visszaszorítása, valamint geopolitikai, biztonsági, gazdasági és migrációs érdekek.

²⁵ Paul Taylor: *France's double game in Libya*. [online], 2019. 04. 17. Forrás: politico.eu [2021. 04. 27.]

²⁶ David Ehl: *EU, France split on Libya as Khalifa Haftar strikes Tripoli*. [online], 2019. 04. 23. Forrás: dw.com [2021. 04. 27.]

²⁷ Marc Daou: *To regain its standing in Libya, France must restore the credibility it lost*. [online], 2021. 03. 29. Forrás: france24.com [2021. 04. 27.]

²⁸ Salma El-Wardany: *Total in talks with Libya to expand oilfield investment*. [online], 2020. 11. 19. Forrás: worldoil.com [2021. 04. 30.]

ellentétes a regionális érdekekkel, hiszen a Száhel-övben számos francia szövetséges található. Végezetül pedig Párizs meg fogja kísérelni az eseményeket oly módon befolyásolni, hogy visszaszorítsa a török térnyerést, ám ennek a módja ma még ismeretlen.

Olaszország státusza némiképp előnyösebb, köszönhetően a GNA-vel ápolt szorosabb kapcsolatának, valamint kooperációjának a parti őrség megerősítése, finanszírozása és képzése tekintetében. Mindazonáltal utólag világosan látszik, hogy Róma hibát követett el, amikor nem nyújtott segítséget Haftar Tripolit sújtó offenzívája ellen, valamint akkor, amikor a 2018-as palermói konferencián elismerte a tábornok szerepét. Jóllehet az olasz szándék a konstruktív mediátori szerepvállalás volt, Tripoli ezt másképp értelmezte, és később Törökországban hitelesebb szövetségesre lett. Ez persze nem jelenti azt, hogy Róma számára Líbia veszett ügy lenne, de hasonlóképp a francia példához, a jelenlegi helyzetben jelentős hátrányban van Ankarához és Moszkvához képest.

A másik hasonlóság az olasz fél Franciaországgal való összevetésében a jelenleg tapasztalható kiemelt figyelem az átmeneti kormány felé. Mario Draghi olasz miniszterelnök első hivatalos külföldi útja 2021 áprilisában ugyanis Tripoliba vezetett, ahol a két ország kapcsolatainak szorosabbá fűzéséről tárgyalt. A főbb témakörök közé tartozott az egyszerűbb vízumigénylés megteremtése, a kereskedelmi járatok újraindítása, a Tripolit körülvevő aknamezők felszámolása, az infrastruktúra újjáépítésében szóba jöhető olasz vállalatok, az egészségügy fejlesztéséhez szükséges további hozzájárulások,²⁹ valamint az energiaszektor jövője. Itt megemlítendő, hogy bár Olaszország számára a líbiai olaj és földgáz nem létszükségletű, de számos komparatív előnye van a többi forrással szemben. Továbbá az olasz nemzeti energiaipari vállalat, az Eni jelentős érdekeltségekkel bír az országban,³⁰ s a jelenlegi piaci körülmények között fontos lenne a befektetett eurómilliók mihamarabbi megtérülése. Végül, de nem utolsósorban az évente sok ezer fős tömeget megmozgató³¹ migráció okozta belpolitikai problémák azok, amelyek szintén kiemelt fontosságúvá teszik Líbiát Olaszország számára,³² s Rómának nem is lehet más választása, mint hogy törekszik stabil és kölcsönösen előnyös kapcsolatot kiépíteni a Földközi-tenger túloldalán elhelyezkedő partnerével.

Ma az Európai Unió álláspontja és tagországainak valós cselekedetei lényegesen nagyobb összhangban állnak egymással, mint az ezt megelőző évek során. A migráció kezelésével³³ kapcsolatos elképzelések, valamint az orosz és török katonai erő Líbiából történő kivonulása két olyan témakör, amelyben a tagországok érdekei megegyeznek.

²⁹ Az elmúlt hónapok során jártak már líbiai orvosok továbbképzésen Olaszországban, illetve jelenleg is több száz olasz orvos ténykedik a Miszráta területén. Lásd Arianna Poletti: *Libya: Italy refuses to choose between Tripoli and Haftar*. [online], 2020. 08. 11. Forrás: theafricareport.com [2021. 04. 27.]

³⁰ Oil and Gas Middle East: *Libya's new prime minister meets with Eni CEO*. [online], 2021. 03. 22. Forrás: oilandgas-middleeast.com [2021. 04. 28.]

³¹ UNHCR: *Arrivals to Europe from Libya*. [online], 2021. 05. 12. Forrás: unhcr.org [2021. 10. 17.]

³² Marsai Viktor: *A líbiai válság elmúlt két és fél éve Európa szemszögéből*. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 3. 82–104.

³³ Tarrósy István: *Térségi biztonsági kérdések és megoldások az afrikai kontinensen*. Az Afrikai Unió és a regionális gazdasági közösségek (RECS) biztonsági architektúrája. *Afrika Tanulmányok*, 12. (2018), 1–3. 5–30.

Regionális ideológiai és geostratégiai érdekek

A haftari műveletek leghangsúlyosabb támogatója egyértelműen az Egyesült Arab Emírségek volt, amely támogatása részeként több száz dróntámadással és bombázással³⁴ igyekezett segíteni a tábornok előretörését. Egészen a Wagner Csoport közelmúltbéli nagyobb szerepvállalásáig használtak légibázisokat az ország területén, majd minekutána ezeket átadták az oroszoknak, a szomszédos Egyiptom nyugati határainál fekvő támaszpontokat kezdtek el használni. A földi támogatást szudáni zsoldosok pénzelésén keresztül oldották meg.³⁵ Az Emirátusok stratégiai céljai Líbiában három csoportra bonthatók, amelyek fontossági sorrendben a következők. Mindenekelőtt van egy ideológiai cél, amelynek keretében mindenhol aktív fellépést tanúsítanak a politikai iszlám, valamint a Muszlim Testvériség ellen. A líbiai kontextusban vizsgálva meg akarják akadályozni ezek áttejedését a szomszédos szunnita országokra, nem utolsósorban attól is tartva, hogy egy ilyen visszafordíthatatlan folyamat mintegy dominóeffektusként érne aztán el az Arab-félszigetet. Ebben a tekintetben Törökország a 2013-as egyiptomi katonai puccs óta az Emirátusok regionális riválisának tekinthető, Líbia csak egy újabb, ámde fontos színtér, ahol újra összeérték a szálak.

Ez egyébként szorosan összefügg a második típusú, a geostratégia körébe tartozó ambíciókkal, amelyek a török féllel való erőegyensúly alakulása köré fűzhetőek fel. Ez az alapvető szembenállás az, ami miatt valószínűsíthető, hogy a fejlemények ellenére lesznek kísérletek a költséges török jelenlét további nehezítésére. Az érdekeltségek harmadik csoportját pedig a gazdasági és kereskedelmi együttműködés fejlesztése jelenti, amire szintén mutatkozik szándék. Ugyanakkor ez utóbbi csoport közel sincs akkora jelentőségű az Emirátusok külpolitikai céljai közt, mint az első kettő. A jelenlegi status quo-ban az Emirátusok mozgástere jelentősen beszűkült az előző évekhez képest, sokkal inkább szorul kooperációra például a Wagner Csoporttal. További problémát jelent, hogy az Emirátusok szándéka – ha lehetőség mutatkozik rá – a török befolyás teljes felszámolása, míg Moszkva számára ez nem cél. Természetesen hivatalosan támogatják az átmeneti kormányt, ugyanakkor nem zárható ki, hogy a jövőben egy megfelelő támogatottsággal és katonai tapasztalattal bíró egyén megsegítésébe kezdjenek Tripoli ellen. Azonban arra kevés az esély, hogy ez a személy Haftar lenne, egyre több jel utal arra, hogy a tábornok belső és külső támogatottsága megtört.

Egyiptom jelenlegi vezetésének a politikai iszlámról vallott nézetei megegyeznek az Emirátusokéval, ugyanakkor, noha nyugati szomszédjáról van szó, és erős történelmi érdekeltséggel bír a határmenti területeket illetően, Kairó nem akart belevágni egy költséges szárazföldi háborúba. Támogatta ugyan Haftar ügyét, de sokkal indirektebb módon, mint más országok. Továbbá a tábornok presztízse jelentősen csökkent a Tripoli fiaskó

³⁴ Jared Malsin: *U.A.E. boosted arms transfers to Libya to salvage warlord's campaign, U.N. panel finds*. [online], 2020. 09. 29. Forrás: wsj.com [2021. 04. 29.]

³⁵ Amy Mackinnon: *The conflict in Libya is getting even messier*. [online], 2021. 02. 04. Forrás: foreignpolicy.com [2021. 04. 28.]

következtében, amelyet Egyiptom eredendően sem szorgalmazott,³⁶ a török színre lépés okán viszont kifejezetten negatívan értékeli. Ezzel együtt Abdel-Fattáh al-Szíszi rezsimje nem érdekelt a politikai iszlám terjedésében, s fenn akarja tartani az ütközőzónát a Tripoli kormány befolyásköre és a két ország határa, tágabb értelemben pedig Egyiptom kürenakái érdekeltségei közt. A Szirt–Jufra „határvonal” a különböző érdekeltségek között ezt lehetővé tenné, amennyiben fennmarad. Kairó kiemelt figyelemben részesül az új líbiai kormány részéről, a kétoldalú kapcsolatok megerősítése már kezdetét vette, amiben a felek egyenlő részben érdekeltek.

Az előttünk álló hónapok fontossága

A líbiai erőviszonyokat döntő mértékben külső katonai intervenciók befolyásolták, azonban, ha valóban nyitottnak mutatkoznak a kulcsszereplők a célkitűzéseikről nem lemondva csökkenteni csapataik számát, esetleg középtávon megszüntetni a katonai jelenlétüket, akkor politikai megoldásra is szükség lesz. A török és orosz felek cselekedeteinek döntő fontossága lesz az előttünk álló időszakban is, ám legalább ilyen meghatározó lesz az átmeneti kormány szerepe, s ha valóban új kormányt választanak decemberben, annak megítélése is. Ankara és Moszkva számára a mostanra elérték egyébként könnyen lehet, hogy kielégítőnek bizonyulnak, hiszen a minimum-célkitűzések teljesültek, s ez döntő fontosságú lehet minden más kérdést illetően. Mindazonáltal a belpolitikai folyamaton is nagy lesz a hangsúly, s egy kedvezőtlen fordulat újabb eszkalációt szülhet. Fontos megemlíteni ezzel együtt, hogy ez most lényegesen kevesebb külső szereplőnek állhat az érdekében, mint korábban.

Ugyanakkor az Európában elvárt csapatkivonásokat, végső soron pedig a befolyás-csökkentést illetően a jelenlegi kilátások nem túlságosan biztatóak. Ezzel együtt a jelenlegi status quo erős alapot nyújthat a Líbia felőli migrációs nyomás enyhítéséhez. A szövetségi rendszeren belül éveken át tapasztalt szembenállás, valamint a más külső felekkel ellentétes, relatíve passzívabb hozzáállás egy kompromisszumkényszeres pozícióba juttatta az európai országokat. A kialakult helyzetben kulcsfontosságú lehet, hogy az aktív olasz és francia együttműködés folytatódni tud-e, ha ugyanis a most zajló líbiai politikai átmenet és rendezés sikerrel jár, a jövőbeni szoros kapcsolatok kiépítésére most van lehetőség, és Európa számára nemcsak a gazdasági, de biztonsági szempontok is megkövetelik ezt.

Némiképp nehezebben meghatározható kérdés azonban, hogy az ideológiai „frontvonal” hogyan alakul majd az előttünk álló hónapok során. Az Egyesült Arab Emírátsúkok szerepe némileg kérdésessé vált a megszilárdult frontvonalakkal, ami nemcsak kielégítőnek tűnik Oroszország számára, de Egyiptom érdekeinek is eleget tesz. Valamilyest elszigetelve hagyja ez az Emírátsúkokat, hiszen az ebben a kérdéskörben szövetségesének számító szaúdiak a konfliktus korábbi szakaszaiban pénzügyi támogatással segítették a kormányellenes milíciákat, ám a jelenlegi helyzet az effajta hozzájárulást is irrelevánssá teszi. Persze sokféle elem tartozik a proxyeszköztárba, de az Emírátsúkoknak két szem-

³⁶ Stephanie Al-Hakim: *Egypt-UAE: Has Libya come between long-time allies?* [online], 2021. 01. 21. Forrás: theafricareport.com [2021. 04. 28.]

pontot mindenképpen mérlegelni kell. Van-e potenciál a jelenleg is zajló diplomáciai tárgyalások keretében olyan egyezségre jutni, amely a kormány jövőbeni összetételét és működését tekintve elfogadható kompromisszumnak értékelhető, közben figyelembe véve az Emirátusok számára esetleg negatívan tekintett történelmi precedens létrejöttét? Másfelől pedig érdemes-e két meghatározó hatalommal szembeszegülni, tudva azt, hogy ha a jelen status quo kielégítő számukra, ez akár egy Emirátusokkal való szembeforduláshoz is vezethet Líbiában?

Összegzés

Az elmúlt tíz év tapasztalatai óvatosságra intenek mindenféle túlzottan optimista beállítással szemben. A líbiai rendezés még mindig egy szerteágazó, sok ismeretlenes egyenlet, és a mostani béke ugyanolyan törekeny, mint a korábbiak. Ezzel együtt vannak progresszív elemek a főbb szereplők célkitűzései kapcsán, ami lehetőséget kínál az elhúzódó polgárháború lezárására. Ennek sikeressége négy kérdés kimenetelén múlik majd. Először is elfogadhatónak találják-e hosszú távon a külső szereplők a kialakult helyzetet, vagy megpróbálják a másik kárára növelni saját befolyásukat? Másodszor, sikerül-e a különböző etnikumok, népcsoportok, régiók képviselőinek döntő részét tartós kompromisszumra bírni a választásig és azt követően? Továbbá sikerül-e a két rivális hadsereget eggyé integrálni, vagy azok egymás riválisai maradnak az újbóli összecsapás lehetőségét fenntartva? És végezetül – bár erről manapság kevés szó esik, de akár még fontos kérdés is lehet –, hogy mi lesz Haftar sorsa? A tábornok ugyan elvesztette támogatásának és szponzorainak nagy részét, de még mindig vannak, akik követik Líbiában, és a törekeny béke tönkretételéhez elég egy lóporoshordó, amelynek a felrobbanása aztán újraindítja a harcokat.

Bár a külső szereplőkhöz köthető zsoldosok kivonása fontos lépés kell hogy legyen, a jelenlegi tűzszünet konzerválásának szempontjából a jelenlétük meghatározó lehet. Ha a fenti kérdések letisztázódnak, könnyen előfordulhat, hogy belátható időn belül csökkenni fog az ilyen típusú szerepvállalás. A következő hónapok meghatározóak lesznek.

Felhasznált irodalom

- Al-Hakim, Stephanie: *Egypt-UAE: Has Libya come between long-time allies?* [online], 2021. 01. 21. Forrás: theafricareport.com [2021. 04. 28.]
- Allinson, Tom – Mahmoud Hussein: *Turkey-Libya maritime deal triggers Mediterranean tensions.* [online], 2019. 11. 29. Forrás: dw.com [2021. 04. 30.]
- Bal, Ayse Betül: *Turkey's ENKA, Siemens to build 2 power plants in Libya.* [online], 2021. 01. 07. Forrás: dailysabah.com [2021. 04. 27.]
- Besenyő János – Marsai Viktor: *Országismertető: Líbia.* Veszprém, OOK-Press, 2012.
- Daily Sabah: *Turkey at forefront as massive reconstruction projects await in Libya.* [online], 2021. 08. 15. Forrás: dailysabah.com [2021. 12. 17.]
- Daou, Marc: *To regain its standing in Libya, France must restore the credibility it lost.* [online], 2021. 03. 29. Forrás: france24.com [2021. 04. 27.]
- Ehl, David: *EU, France split on Libya as Khalifa Haftar strikes Tripoli.* [online], 2019. 04. 23. Forrás: dw.com [2021. 04. 27.]

- El-Wardany, Salma: *Total in talks with Libya to expand oilfield investment*. [online], 2020. 11. 19. Forrás: worldoil.com [2021. 04. 30.]
- Fraser, Susan: *Turkey, Libya recommit to contested maritime borders deal*. [online], 2021. 04. 12. Forrás: apnews.com [2021. 04. 27.]
- Harchaoui, Jalel: *Why Turkey intervened in Libya*. [online], 2020. 12. 07. Forrás: fpri.org [2021. 04. 27.]
- Harkai István: *Libia – a beavatkozás dilemmái egy bukott államban*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Iddon, Paul: *How purported Russian air defence deployment could solidify Libya stalemate*. [online], 2020. 08. 07. Forrás: forbes.com [2021. 04. 27.]
- Jones, Dorian: *Turkey under fire over military presence in Libya*. [online], 2021. 05. 25. Forrás: voanews.com [2021. 10. 17.]
- Mackinnon, Amy: *The conflict in Libya is getting even messier*. [online], 2021. 02. 04. Forrás: foreignpolicy.com [2021. 04. 28.]
- Malsin, Jared: *U.A.E. boosted arms transfers to Libya to salvage warlord's campaign, U.N. panel finds*. [online], 2020. 09. 29. Forrás: wsj.com [2021. 04. 29.]
- Mammadov, Rauf – Kathryn Petersen: *Turkey, the Gulf, and Libya: The economic impact of a growing geopolitical divide*. [online], 2020. 06. 17. Forrás: mei.edu [2021. 04. 30.]
- Marsai Viktor: A líbiai válság elmúlt két és fél éve Európa szemszögéből. *Nemzet és Biztonság*, 7. (2014), 3. 82–104. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2014.3.7>
- Marsai Viktor: A migrációs diskurzus margójára III. – A líbiai válság az európai migráció tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 10. (2017), 1. 110–134. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2017.1.7>
- Oil and Gas Middle East: *Libya's new prime minister meets with Eni CEO*. [online], 2021. 03. 22. Forrás: oilandgasmiddleeast.com [2021. 04. 28.]
- Poletti, Arianna: *Libya: Italy refuses to choose between Tripoli and Haftar*. [online], 2020. 08. 11. Forrás: theafricareport.com [2021. 04. 27.]
- Tanchum, Michael: *Turkey's unwinnable three-front: COVID-19, Syria, and Libya?* [online], 2020. 04. 16. Forrás: turkishpolicy.com [2021. 04. 30.]
- Tarrósy István: Térségi biztonsági kérdések és megoldások az afrikai kontinensen. Az Afrikai Unió és a regionális gazdasági közösségek (RECS) biztonsági architektúrája. *Afrika Tanulmányok*, 12. (2018), 1–3. 5–30. Online: <https://doi.org/10.15170/AT.2018.12.1-3.1>
- Taylor, Paul: *France's double game in Libya*. [online], 2019. 04. 17. Forrás: politico.eu [2021. 04. 27.]
- The Arab Weekly: *With senior officials streaming into Libya, Turkey signals it is there to stay*. [online], 2021. 05. 04. Forrás: thearabweekly.com [2021. 10. 17.]
- UNHCR: *Arrivals to Europe from Libya*. [online], 2021. 05. 12. Forrás: unhcr.org [2021. 10. 17.]
- Walsh, Nick Paton: *Foreign fighters were meant to leave Libya this week. A huge trench being dug by Russian-backed mercenaries indicates they plan to stay*. [online], 2021. 01. 22. Forrás: cnn.com [2021. 04. 30.]
- Wintour, Patrick: *Battle of the banknotes as rival currencies are set to be issued in Libya*. [online], 2016. 05. 20. Forrás: theguardian.com [2021. 04. 27.]
- Yachyshen, Dylan: *Russia now has a position in Libya. What next?* [online], 2020. 11. 23. Forrás: fpri.org [2021. 04. 27.]